

Generalizace v komunikaci a předsudky

- O co jde v dialogu **Cikán, rákosník, terorista** ?

Dialog se snaží upozornit na situaci, kdy se děti cítí být „házeny do jednoho pytle“. Navíc je jejich zkušenost typická pro multikulturní diskusi. Děti čelí tomu, že jsou automaticky ztotožňovány s teroristy a zloději, čelí posměškům o tom, že smrdí apod. Rozhodujícím faktorem bývá v takovém případě nějaký jasný vnější znak, na základě kterého je daná osoba začleněna do určité skupiny lidí. Tato paušální stereotypizace bývá zřídka podložena znalostí daného člověka a je často doprovázena slovní urážkou, kterou je označena celá skupina.

Do rozhovoru je v tomto případě zapojeno velké množství postav, což ukazuje na různorodost forem, jakými se ten samý předsudek ve společnosti a v reakcích lidí projevuje. Tato zkušenost se týká dvou obecnějších témat – jednak jde o předsudky a jednak jde o generalizující způsob komunikace. Obou těchto témat se v následujícím textu dotkneme.

- Co je...?

Předsudek: Jedná se o antipatii, která vychází z chybné a strnulé generalizace. Předsudky můžeme pocíťovat (tj. smýšlet o ostatních lidech bez ohledu na jejich skutečné vlastnosti) nebo je veřejně vyjádřit. Předsudky bývají namířeny nejčastěji proti určité skupině jako celku, anebo proti jedinci, protože je příslušníkem této skupiny.

Stigma: V antice bylo stigma chápáno jako „označování tělesných znaků určených k tomu, aby vyšlo najevo cosi neobvyklého a špatného o morálním statutu označovaného“. V dnešní době je stigma vnímáno spíše jako znak, který poutá na jeho nositele značnou pozornost (jiná barva pleti, specifický druh postižení apod.), a skutečnost, že se tyto osoby odlišují, je de facto přivádí k nepřírozenému chování. Důvodem tohoto chování bývají často právě různé představy, které má společnost o osobách, které stigma nesou.

Znak: Znak je konkrétní, často vizuální charakteristika, na základě které hodnotíme člověka – ať již kladně či záporně. V souvislosti se vznikem stereotypů, při procesu generalizace jsou pak pomocí znaků přiřazovány osoby či události do jednotlivých kategorií.

Stereotypizace: Stereotypy jsou zařazované „obrazy v hlavě“, díky kterým vnímáme chování a vlastnosti členů společenských skupin jako jednotné, neměnné a dané. Stereotypizace je proto paušalizované smýšlení o osobách, které na základě určitých znaků identifikujeme s nějakou skupinou.

Slovní urážka/osočování: Slovní urážka je jedním ze způsobů, jakým jsou projevovány předsudky vůči skupinám lidí. Jde o veřejný projev, ve kterém dochází k zesměšnění konkrétní osoby za účelem ji ponižit.

Narativní komunikace: Jedná se o nehodnotící, spíše popisný způsob komunikace.

- Téma

Předsudky

Osočování, případně slovní urážky patří k nejobvyklejším projevům předsudků ve společnosti.

Přestože by se v mnoha případech nabízelo říci, že se jedná o nevinné (někdy až rádoby vtipné) poznámky, které nebyly zle myšleny, pro příslušníky těchto skupin jsou podobná slova/nadávky často velmi nepříjemným a urážlivým označením. Dané osoby totiž urážíme způsobem, vůči kterému se nemohou bránit – nestěžujeme si na žádnou konkrétní vlastnost či chování člověka, ale věc, která nám skutečně vadí, zastíráme útokem na nějaký vnější znak, kterým daného člověka označíme.

Slovní útoky nejsou v mnoha případech vyvolány jednáním daného člověka, často jde čistě o projev bezdůvodné nenávisti vůči lidem, kteří patří k nějaké skupině (etnické, náboženské, národnostní apod.) nebo které my do této skupiny přiřadíme. Člověk, který je urážen, se dostává do situace, kdy je veřejně ponižen, aniž by dal k útoku nějaký podnět. Slovní útoky mohou mít různou podobu, od přímé urážky konkrétního člověka až po nevědomou poznámku, klišé, které se často opakuje a které už ani jako urážku nevnímáme, i když urážkou ve skutečnosti skutečně je.

Slovní útoky patří k formám předsudků, které s ohledem na stav ve společnosti mohou přerůstat v silnější a útočnější výrazy. Samotné předsudky nebývají do určité míry vůbec veřejně projevovány. Většina lidí, přestože může osobně pocíťovat nevráživost vůči nějaké skupině, se nikdy neuchýlí k otevřeným urážkám, vyjádření své nenávisti/antipatie. Veřejným projevem negativního postoje k těmto lidem totiž překračujeme určité hranice tolerance, které máme sami v sobě a které bývají v některých případech ještě dále posunovány až k diskriminaci, fyzickému napadání těchto osob apod. Impulsem, který usnadňuje podobné projevy, bývá často také celková nálada ve společnosti, tj. pokud je smýšlení o daném etniku či skupině v celé společnosti velmi negativní, veřejná urážka bude ze strany majority akceptována, někdy dokonce ještě podpořena, což může napomoci dalšímu rozšíření či zesílení těchto projevů.

Hlavním důvodem pro vznik podobných předsudků a následného útočného chování je, že charakteristické znaky některých skupin jsou jasně viditelné. Funguje zde symbol, který nám automaticky začlení daného člověka do některé z kategorií, které máme v hlavě utvořeny.

Při prvním setkání si na základě prvního dojmu utváříme o člověku určitou představu, kterou očekáváme, že daný člověk bude mít. V případě, že se s danou osobou dále blížeji poznáme, dochází k úpravě této představy – s ohledem na charakter, vlastnosti člověka apod. Pokud se však s tímto člověkem neseznámíme, naše představa se bude odvíjet pouze z tohoto prvního dojmu, který může být samozřejmě naprosto mylný, protože je mnohdy vyvozován z chybných/nedůležitých znaků.

Výrazné znaky, jakými mohou být právě barva pleti, fyzické postižení, ale i různé náboženské symboly nebo výrazné oblečení, zařazení do kategorie urychlují. Často se v této souvislosti mluví o jakémsi „stigmatu“, které tyto lidi provází a které je již předem zařazuje do vybraných skupin. Jednotlivé znaky bývají také spojeny s různými fámami či pověrami, které upevňují negativní vyznění této kategorie, např. tmavá barva pleti vyvolává u dětí asociaci špíny, bílé děti si proto o tmavších dětech myslí, že se nemývají apod. Skupina, která nese tyto výrazné znaky, se díky svému stigmatu dostává do téměř nepřetržitého tlaku, který je na ni vytvářen. Díky svým charakteristikám i díky obecným postojům vůči této skupině ve společnosti je téměř stále ve středu zájmu, je sledována, hlídána, její příslušníci musejí opakovaně dokazovat případně vyvracet názory většinové společnosti na sebe sama.

Tyto osoby jsou nuceny neustále vnímat reakce vnějšího okolí či předvídat skutečnosti, které mohou jeho přítomností v určitém prostředí nastat.

Z hlediska samotných postav to bývá právě nejčastěji barva pleti, která předurčuje mnohdy negativní a předsudečné chování lidí vůči nim. V případě slovních útoků se jak naši hrdinové, tak skuteční příslušníci ať již různých etnik nebo národů můžou bránit jenom velmi málo. Ke dvěma nejčastějším reakcím, ke kterým dochází, patří buďto ignorace těchto poznámek, která však bývá doprovázena jistým pocitem ponížení, nebo obrana, resp. zpětný útok na ty, kteří podobné poznámky pronášejí.

V konkrétních případech nahrává vzniku stereotypů a jejich veřejným projevům celkové klima ve společnosti. Ze statistik např. vyplývá, že vedle osob jiné barvy pleti odmítá žít až 22% dotázaných Čechů (CVVM, 2005), v případě romské populace bývají postoje majority ještě mnohonásobně odmítavější. Pokud se zaměříme přímo na četnost podobných projevů - konkrétně na urážky, nadávky a hrubé chování vůči své osobě-upozorňuje v jednom z prováděných výzkumů až 34% Romů. Přímou zkušenost s násilím nebo jeho hrozbou ze strany majority zažila třetina Romů, pětina dokonce opakovaně. (Výzkum, 2002: s.62). Ze statistik dále vyplývá, že jen 3% Čechů si je schopna představit, že by Rom mohl být jejich přítelem/kamarádem, jiný průzkum prováděný mezi Romy však současně uvádí, že větší počet kamarádů má mezi majoritou až 68% Romů, dalších 13% má pak kamaráda jednoho. Představy společnosti tedy mnohdy neodpovídají skutečnému stavu věcí.

Paušalizace a urážlivá označení nejsou samozřejmě pouze specifikem české majority, ale objevují se i ze strany samotných menšin. Téměř každá země má nějaké urážlivé označení pro lidi jiné národnosti. Ve mnoha případech je tedy rozhodující způsob a konkrétní situace, kdy a jak jsou tato slova používána. V některých případech jde i třeba o výraz spíše netaktnosti než cílené snahy daného člověka urazit, je však důležité uvědomit si pocity druhého člověka a zvážit použití některých slov či označení.

Nepříjemné nemusí být pro člověka z jiné národnostní skupiny jenom hanlivé označení jeho skupiny, ale také špatná identifikace skupiny, do které spadá. V daném případě se totiž jedná o stejný typ stereotypizace, tzn. paušální představy o člověku, která je odvozena z vnějších znaků – v případě Suong špatně identifikovaných.

Komunikace

Komunikace patří k nástrojům, skrze které se přibližujeme k druhým lidem, a tedy k nástrojům, kterými předáváme a ukazujeme i své předsudky a stereotypy. Komunikace je zároveň nástrojem, jímž se můžeme naučit předsudky jednak reflektovat a jednak eliminovat. Interkulturní komunikace patří k samostatným vědním disciplínám a cílem této kapitoly není podat zprávu o této disciplíně. Spíše bychom rádi přiblížili konkrétní postupy, které mohou v interkulturní komunikaci pomoci.

Negeneralizující způsob komunikace

Je jedním ze základních prostředků v oblasti interkulturních setkání. V okamžiku, kdy slyším větu: „Všichni Holanďané jsou nacionalisti“ nebo „Češi kradou“ nebo něco podobného, měla by mi zablikat červená kontrolka. Takové výpovědi totiž zbytečně vyostřují kontakt s „těmi druhými“ aniž by něco přinesly.

Narativní komunikace

Je jednou z dalších metod, které je možno zprostředkovat ve školním prostředí. V roce 2000 publikovala Carola Conle s týmem svých spolupracovníků studii o tom, jak se snažila spolu se svými studenty vypořádat s tématem interkulturní komunikace. Učit měla skupinu studentů, kteří sami pocházeli z nejrůznějších kulturních prostředí. A protože se skupina nacházela v Americe, o nejexotičtější studenty nebylo ve třídě nouze. Cílem učitele bylo jediné. Naučit skupinku komunikovat, aniž by jejich výpovědi měly hodnotící rozměr, tedy rozměr, který může zraňovat a vyvolávat pocit odmítnutí. Studenti měli za úkol referovat nejprve o své kulturní skupině, ze které pocházejí, a dále pak referovat o dalších kulturních skupinách ve svém okolí, které se od té jejich výrazně liší. Při takovýchto krátkých referátech byl sledován jediný cíl. Aby se studenti naučili používat tzv. narativní komunikaci. To znamená – popisovat to, co skutečně vidí na konkrétních příkladech, vyhýbat se výpovědím, které jednotlivý příklad zobecní na celou skupinu, hovořit o sobě a neinterpretovat výpovědi druhých. Kurz byl hodnocen studenty velmi pozitivně a skutečně celý semestr trvalo osvojení těchto několik základních dovedností. Ze skupinky studentů se postupně stal tým, který studii o narativní komunikaci publikoval.

A na závěr ještě malá ukázka toho, jak rozdílně můžeme referovat o jedné události...

Loni o prázdninách jsem chtěla odjet do Alp, ale nepodařilo se mi to. Ráno jsem se zabaleným baťohem nastoupila do tramvaje a jela na Hlavní nádraží v Praze. Někde kolem Palačáku byla najednou tramvaj hrozně plná a cítila jsem, jak se na mě spousta lidí tlačí. Uvažovala jsem o tom, že si baťoh sundám, ale byl hrozně těžký, a tak jsem to vzdala. Konečně jsem přestoupila na

metro a ve skle dveří jsem si všimla, že mám rozepnutou vedlejší kapsu u baťohu. Když jsem se podívala dovnitř, bylo jasné, že neodjedu. Peníze, pas a mobil byly pryč. Zkoušela jsem si vzpomenout, kde se to mohlo stát, a tramvaj byla jediné logické místo. Teprve zpětně jsem si uvědomila, že se tam kolem mě natlačila skupinka velkých chlapů – asi si mě hezky obchvátli a bylo to...

Loni o prázdninách jsem chtěla odjet do Alp, ale nepodařilo se mi to. Ráno jsem se zabaleným baťohem nastoupila do tramvaje a jela na Hlavní nádraží v Praze. Někde kolem Palačáku byla najednou tramvaj hrozně plná a cítila jsem, jak se na mě spousta lidí tlačí. Kolem mě byla taková parta cikánů – určitě to byli oni. Uvažovala jsem o tom, že si baťoh sundám, ale byl hrozně těžký, a tak jsem to vzdala. Konečně jsem přestoupila na metro a ve skle dveří jsem si všimla, že mám rozepnutou vedlejší kapsu u baťohu. Když jsem se podívala dovnitř, bylo jasné, že neodjedu. Peníze, pas a mobil byly pryč. Hrozně jsem se rozzuřila. Nemohl to být nikdo jiný než ti cikáni v tramvaji. Je jich tady všude spousta a každý ví, že kradou.

- **Příběhy a příklady**

Pro ilustraci konkrétního případu a důsledků stereotypizace, která je odvozována od vnějšího vzezření člověka, je možné použít příběh samotné postavičky z Czechkidu – Andrey.

Ona sama žije mezi majoritou, která zná jak ji, tak její rodinu, a ve svém nejbližším okolí nemají žádné problémy. Jakmile se však Andrea dostane z tohoto svého známého prostředí, je ze strany majority na základě svého vzhledu považována obecně za Romku, a tedy za představitelku problematické skupiny. Na diskotéce nebo na koncertě se proto může setkat s negativními reakcemi a urážkami a to jen kvůli tomu, že vizuálně odpovídá určité skupině, která je paušálně odmítána. S podobnými zkušenostmi se mnozí romští příslušníci skutečně setkávají a to např. v případech, kdy bezproblémoví studenti vysokých škol nejsou vpuštěni na diskotéky apod.

- **Zdroje**

Odborná literatura:

Allport, G., W. (2004). O povaze předsudků. Praha: Prostor.

Conle, C., e.a. (2000). The Asset of Cultural Pluralism: an account of cross – cultural learning in pre-service teacher education. Teaching and teacher Education, 16, 365 – 387.

Goffman, E. (2003). Stigma – poznámky o způsobech zvládání narušené identity. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

Výzkum interetnických vztahů – Zpráva. 2002. FSS MU.

Internet:

„Jak jsme na tom s tolerancí?“ 2005. CVVM Sociologický ústav AV ČR. [cit.2006-01-06] Dostupné z http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100476s_ov50427.pdf (Tolerance, 2005)

„Občané o soužití s Romy a o jejich možnostech ve společnosti“ 2003. CVVM Sociologický ústav AV ČR. [cit.2006-01-06] Dostupné z http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100192s_ov30311.pdf (Občané o soužití, 2003)

<http://www.varianty.cz/notions.php?id=43>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Etnikum>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1rod>

„Hlášky“

- **O co jde v dialogu **Máte doma černoča?****

Dialog poukazuje především na to, že se v našem každodenním projevu objevují různá slovní spojení či věty, které se nám mohou zdát natolik běžné, že ani nepřemýšlíme nad tím, co vlastně vyjadřují a jak vznikly.

Tyto „hlášky“ mají často urážlivý obsah, i když jako takové nejsou zamýšlené. Mnohdy nepostřehnutá urážka se pak projeví až v situacích, kdy je slyší příslušník skupiny, které se slovní spojení týká.

Je tedy dobré přemýšlet nad tím, co člověk říká, jaké to má kořeny a co vlastní obsah slova či spojení skutečně sděluje. Na základě této reflexe je pak člověk schopen si uvědomit, jaká poselství tím předává a co mohou způsobit. Nejen že se neopatrným obratem může někdo cítit napaden, ale nevědomky se tak šíří i zažitá stereotypy, které vlastně mluví ani sdělovat nechce.

- **Co je...?**

Kolonialismus: Systém politického ovládnutí a ekonomického využívání málo vyvinutých zemí.

Paternalismus: Přesvědčení, že jedinci (či celé národy) sami nemohou poznat, co je pro ně nejlepší, a z toho vyplývající přehnaně ochránářská a dominantní politika, která je ze strany „nadřazené“ civilizace (v historii většinou západní kultury) v zemi prosazována

- **Téma**

„Máte doma černocho, že za sebou nezavíráš dveře?“ Co tím vlastně Magda chtěla říci? Její věta stejně tak mohla znít: „Zavři za sebou dveře, Jami.“ Ale nevědomky se rozhodla pro tuto metaforu, v níž je obsažené ještě zcela jiné sdělení.

Zamyšlení se nad původem tohoto „výchovního obratu“ nás zavede nejspíš do Ameriky 17. až poloviny 19. století, kde v bohatších domácnostech pracovali černošští otroci jako služebnictvo. Odkazuje to tedy na tehdejší myšlenku podřízenosti a nadřízenosti jednotlivých ras.

V českých zemích ovšem otrokářství resp. obchodování s černými otroky tradici nemá. Je sice možné, že se na panovnickém dvoře kdysi objevil nějaký černošský služebník, ovšem musela to být spíše rarita.

Tedy věta „máte doma černocho ...“ se vztahuje k historickým a regionálním okolnostem, které se netýkají České republiky. Do češtiny se tedy takto projektovala skutečnost z jiných zemí, kde byli černoši jako otroci využíváni na práci – třeba právě na otevírání a zavírání dveří.

Jak ukazuje uvedený příklad, jehož aktuálnost je již skutečně staršího data (v Americe bylo otroctví zrušeno v polovině 19. století), podobné slovní obraty, jež se v jazyce zakotví, přetrvávají skutečně velmi dlouho. Naším cílem není tyto obraty z jazyka zcela odstranit, ale upozornit na to, že nevědomky předávají z generace na generaci typ uvažování spojený s předsudky a stereotypy. Podobná rčení zároveň přinášejí ještě jeden nešvar - vymezení „vlastní“ skupiny vůči skupině „cizí“, která je zastoupena v konkrétní „hlášce“. Hláška tím zdůrazňuje fakt, že daná skupina je jiná než naše vlastní, s ohledem na převážně negativní vyznění těchto vět je pak povětšinou shazována a degradována, zatímco „naše skupina“ se zdá být vychvalována.

Dalším obdobným projevem, odrážejícím předsudky, paušalizování i vymezení se vůči určitým skupinám obyvatelstva, jsou vědomé narážky (někdy zabalené do podoby klišé) a vtípy. Ty se leckdy vysmívají či karikují vlastnosti, které vnímáme pro danou skupinu jako typické. Narážkou či vtípem však zároveň urážíme a jednotně hodnotíme všechny členy skupiny, přestože se jedná o jednotlivce, jejichž chování, vzdělání atd. nejsou stejné.

- **Zdroje**

Odborná literatura:

Ouředník, P. (2005). *Šmírbuch jazyka českého*. Praha: Paseka.

Allport, G., W. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.

Internet:

<http://cs.wikipedia.org/wiki>

Stereotypy a předsudky

- **O co jde v dialogu *Blondýny jsou hloupý, šprtky brejlatý?***

Snahou dialogu je poukázat na přílišnou paušalizaci v pohledu na různé skupiny lidí a na stereotypizaci, tj. neměnný pohled na příslušníky těchto skupin. Rozhodujícím není v tomto směru konkrétní vybraná skupina, na kterou stereotypy vztahujeme, ale spíše samotné postupy, snadnost a pohodlnost podobného uvažování, které nás svádí zobecňovat jednotlivé zkušenosti ať již naše, či někoho jiného. **Dialog mimoto upozorňuje na způsoby obrany těchto postojů a na snahu vyhnout se v některých chvílích i oprávněným argumentům tím, že situaci či skutečnost, která je v rozporu s naší představou, zařadíme mezi výjimky.**

- **Co je...?**

Stereotyp je jednotvárný, ustálený, navyklý vzorec chování a myšlení. Nejčastějším projevem stereotypu vůči druhým jsou *diskriminace a předsudky*, tedy odlišné chování k druhým díky jejich příslušnosti k určité skupině – např. náboženské, národnostní, etnické, sociální aj. Někteří autoři chápou předsudek a stereotyp jako synonyma, jiní definují *předsudek jako negativní stereotyp*. Stereotyp může být i pozitivní (např. „Francouzi jsou velmi elegantní“ nebo „lidé s brýlemi jsou inteligentní“). Stereotyp vzniká na základě zjednodušení, přehánění nebo překroucení pravdy, generalizace a představení některých kulturních atributů jako „přirozených“ (např. cikáni mají to tuláctví a nezodpovědnost v krvi a nikdy nebudou chtít pracovat ...).

Generalizace – zevšeobecnění: V souvislosti se stereotypy je generalizace spojena s přehnanou paušalizací (nejčastěji charakteru jednotlivých osob), která není podložena dostatečnými zkušenostmi nebo která je použita v nevhodné situaci.

Kategorie: Souhrnná představa v naší mysli o vlastnostech a charakteru určitých skupin, o kterou se opíráme při našem jednání a chování.

Předsudek je přisuzování vlastností (většinou negativních) lidem dopředu, aniž bychom je znali. Někdy je předsudek definován jako negativní stereotyp. Předsudek obsahuje záporné hodnocení nebo odsouzení a je projevem negativního vztahu.

- **Téma**

Stereotypy mají svůj původ v racionalizaci myšlení a ve snaze se ve světě co nejrychleji a neefektivněji zorientovat. Člověk naráží denně na velké množství nejrůznějších informací, které je nucen v minimálním čase analyzovat, vyhodnotit a zachovat se co nejadekvátněji situaci, ve které se nachází. K tomu je zapotřebí velká míra zobecnění, mnohdy pak čerpání nejen ze zkušeností, které jsme zažili, ale také z událostí, které jsme zaznamenali jinde. Rychlá kategorizace je proto standardním způsobem, jakým ve světě přemýšlíme a jakým reagujeme.

Problém se stereotypy vzniká ve chvíli, kdy podobné jednání „přeženeme“ a ve snaze ulehčit „mozkové kapacitě“ generalizujeme víc, než bychom měli bez schopnosti reflektovat tyto své kategorie. Zapomínáme na konkrétní podmínky, za kterých byla naše předešlá zkušenost platná a které současná situace nesplňuje, spojujeme dohromady situace (zkušenosti) či některé znaky, které jsme u některých lidí zaznamenali, které spolu vzájemně nesouvisí apod. K podobných chybných

generalizacím dochází poměrně často, když se snažíme aplikovat postupy, které se nám osvědčily dříve, většinou si však chybu v našem uvažování uvědomíme na základě neuspokojivého výsledku našeho snažení a v dalších situacích pak vycházíme více z konkrétních nastalých podmínek. V případě stereotypního chování vůči lidem, konkrétně pak vůči cizincům či různým menšinám, je však situace komplikovanější, protože zde nefunguje zpětná vazba – člověk nezískává informaci o chybnosti svého chování a nemá tedy možnost reflektovat a poučit se z chyby, kterou udělal. Nedochází tedy ke změně našeho pohledu, resp. máme pocit, že jsme se zachovali správně. Stejně postupy pak používáme nadále, často naše poznatky ještě naopak rozšiřujeme na jiné skupiny a kategorie, které se nám zdají podobné. V případě etnických skupin je mnohdy problémem nedostatečná osobní zkušenost s příslušníky těchto skupin. Kategorie, které jsou vytvářeny, vznikají na základě osamocených zkušeností, ke kterým přidáváme poznatky, které jsme zaslechli v médiích, od známých. Chybí nám dostatek relevantních podnětů, abychom byli schopni správně generalizovat. Charakteristiky jednotlivých lidí pak často nesprávně přisuzujeme celé skupině/etniku a to na základě pouze dílčích poznatků či na základě jedné, konkrétní zkušenosti – příkladem je pak např. přiřazení charakteristiky „kriminálníka“, kategorii „přistěhovalce“ apod.

Stereotypy a zejména etnické předsudky jako takové bývají často doprovázeny také silnou emocionalitou, která je obsažena v jednotlivých kategoriích – jinak citově vnímáme kategorii Cikán/Rom, jinak kategorii Francouz. Emocionalita spojená s kategorií se následně promítá také do postojů a do našeho chování vůči příslušníkům této skupiny.

Velký vliv na utváření a na upevnování našich kategorií má prostředí, přátelé a blízcí lidé. Prostor, ve kterém člověk vyrůstá, vytváří většinu jeho hodnotových postojů a názorů na život, kterými se následně řídí. Kromě nejbližší rodiny do něj zasahují nejvíce postoje našich kamarádů a známých, se kterými sdílíme podobné zážitky či zkušenosti. Ti se pak podílejí na tvorbě a udržení našich kategorií.

Stereotypy jsou díky procesu, jakým vznikají (odvozením z událostí, které jsme buďto zažili nebo např. viděli v televizi, reflexe názorů bližních), značně stabilní, je těžké je měnit či se od nich oprostít. K tomu přispívá také skutečnost, že nám dlouhodobost kategorií dodává určitý pocit jistoty tím, že nám nabízí uspořádaný a konzistentní obraz světa a jeho interpretaci. Impulsem ke změně kategorie bývá proto většinou až opravdu silný zážitek, který natolik výrazně nekoresponduje s naší dosavadní představou/kategorií, že pro nás neexistuje jiná možnost, než ji zásadním způsobem upravit nebo úplně opustit. V ostatních případech, kdy konfrontace není tak silná, však dochází spíše k selekci jevů nebo skutečností, které do navrženého schématu zapadají – lidé mají rádi a někdy dokonce i vyhledávají informace, které odpovídají jejich stereotypu, jen aby si jej potvrdili. Cokoliv, co následně danému schématu neodpovídá, bývá přehlíženo a ignorováno, i když mnohdy nevědomky.

Jak se stereotypy naložit? Cílem samozřejmě není zbavit se tohoto myšlení v kategoriích – to je naopak pro přežití velmi důležité. Pro správné využívání schopnosti myslet v kategoriích je však nezbytné držet kategorie pod kontrolou a neustále reflektovat jejich obsah.

Dialog upozorňuje nejen na chybnost a jednoduchost konkrétní paušalizace, ale také na nedostatky, které myšlení v přílišných generalizacích přináší. Jako ukázková byla vybrána relativně nekonfliktní skupina blondýnek, která dodává dialogu spíše jisté odlehčení. Zároveň však umožňuje poukázat na absurdnost některých kategorií a znaků, které jsou při vytváření kategorií vybírány či považovány za zásadní (v daném případě barva vlasů), aniž by tomu tak ve skutečnosti bylo. Rozhodující v tomto případě pak není samotná skupina, která je velice dobře zaměnitelná za jinou (např. za etnickou, náboženskou apod.), ale spíše přístup k danému problému a chybnost v postojích. Dialog současně reaguje a poukazuje ještě na dva doprovodné jevy, které se v souvislosti se stereotypním uvažováním objevují. Prvním případem je jistá forma obrany „svého“ stereotypu resp. snaha za každou cenu udržet již vzniklou kategorii „při životě“. Jak již bylo zmíněno, změna stereotypu je procesem velice náročným, ke kterému dochází pouze v případě skutečně silných zážitků, standardně však většina lidí hledá všemožné způsoby a okliky, jak obhájit postoj, kterému věří, o kterém jsou přesvědčeni. To vede k vytváření institutu výjimek, které pak v konkrétní situaci člověku umožní účinně se vyvázat z povinnosti vysvětlovat či ospravedlňovat své postoje člověku, který odporuje zažitému stereotypu. Dochází tak nejen k udržení dané kategorie, ale zároveň k upevnění přesvědčení o její správnosti, čímž se stává téměř nenapadnutelná.

Druhým znakem, který provází stereotypní způsoby uvažování a podporuje jednotnou identifikaci některých kategorií a jejich znaků (jakkoliv mohou být chybné) uvnitř společnosti, je vtip. Dopad vtipu na udržování a posilování stereotypů je velice silný. Vtip primárně pomáhá rozšiřovat stereotypní názory a postoje vůči některým skupinám, především však potvrzuje přiřazení některých znaků těmto kategoriím (např.: jednoduchost blondýnkám). Tím vede v zásadě k utvrzení stereotypu, o kterém již není třeba pochybovat – dochází tak vlastně ke vzniku předsudku. Daná kategorie/skupina bývá navíc skrze určitou charakteristiku (vztahující se nejčastěji k charakteru či vlastnostem vybrané skupiny) zesměšněna a může pouze velice obtížně na vzniklou situaci reagovat. Snahou dialogu je tak nejen poukázat na tento aspekt stereotypu, ale také přimět čtenáře k zamyšlení nad pocity těch, kteří bývají tímto způsobem zesměšňováni.

• Příběhy a příklady

Příkladem takového stereotypu může být např. postava Tima a hlavně jeho otce. Ten je jako Holanďan často svým okolím považován za „toho bohatého“. Ostatní tak reagují nejen na něj, ale také na celou rodinu. Ti jsou zkrátka za vdou, nemusí se starat a jezdí permanentně do ciziny.

Teprve bližší znalost Timova rodinného prostředí nám dá nahlédnout za tuto skořápku. Hypotéku musí splácet stejně jako všichni ostatní, ale navíc mají horší úrokovou sazbu, protože cizinci jsou podle banky rizikovější. Pokud chce rodina udržet vztahy s příbuznými a přáteli v Holandsku, musí vydat neúměrně větší prostředky také na cestování nebo telefonování. Takové cestování je však stejnou dovolenou, jako když běžná česká rodina jede na návštěvu za příbuznými. Zdaleka se tedy nejedná o exotiku dalekých pláží. Zkrátka, Timovi rodiče na tom nejsou o nic lépe ani hůře než ostatní. A přesto – tatínek je západák a má spoustu peněz!

- **Zdroje**

Odborná literatura:

Allport, G., W. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.

Internet:

„Stereotypy“. cit [06-04-28] Dostupné z <http://www.systemsresearch.cz/Lippmann_stereotypy.pdf>

„Stereotypy a předsudky“. cit [06-04-28] Dostupné z <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b01obecnatemata/15.pdf>>